

A doktori fokozattal rendelkezők életpályája

A doktori fokozattal rendelkezők döntő szerepet játszanak a K+F- és az innovációs tevékenységben, a tudás teremtésében, terjesztésében és annak gyakorlatban történő hasznosításában. Fontos, hogy több információ álljon rendelkezésünkre pályafutásukról, munkaerő-piaci helyzetükről, nemzetközi mobilitásukról, mert ezzel nagymértékben elősegíthető a tudomány és a technológia emberi erőforrás oldalának egyik leglényegesebb szegmensével kapcsolatos fejlesztési stratégia megalapozása.

Magyarországon e témában 2010-ben készült először országos szintű, nemzetközileg harmonizált adatfelvétel a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az MTA Kutatásszervezési Intézete szervezésében. Kiindulásként az MTA Köztisztviselési adatbázisában szereplő, doktori fokozattal rendelkező személyek meghatározott csoportját kértük fel postai úton, illetve interneten keresztül egy on-line kérdőív kitöltésére. A célcsoport tagjait azok képezték, akik 1990 után a világ bármely pontján tudományos fokozatot szereztek (ISCED6 szint), és a vonatkozó évben (2009), illetve azt megelőzően tartósan vagy ideiglenesen Magyarországon tartózkodtak, valamint életkoruk nem haladta meg a 70 évet.

A második körben felsőoktatási intézmények, valamint a KSH K+F-statisztikai adatbázisában szereplő, doktori fokozattal rendelkezőket foglalkoztató vállalkozások kaptak felkérést arra, hogy az érintett alkalmazottakat értesítsék a felmérésről.

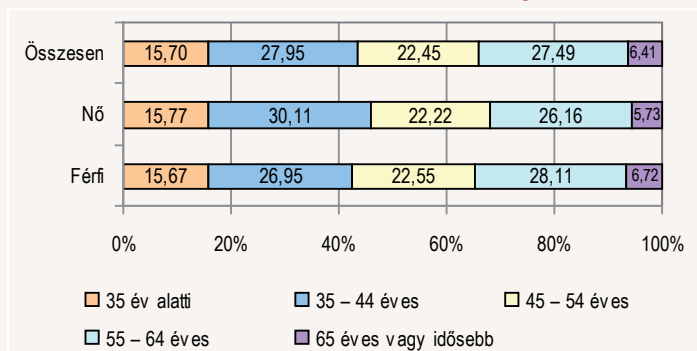
A kérdőív a nemzetközi ajánlásoknak megfelelően a válaszadók tanulmányi pályafutására, gazdasági aktivitására, jelenlegi és korábbi munkahelyeire, nemzetközi mobilitására, tudományos karrierjére, illetve általános személyes adataira vonatkozó kérdéseket tartalmazott.

A felmérés eredményei

Az MTA Doktori Tanács Tanácsa 2009. december 31-én 6815 fő 70 év alatti doktori, illetve kandidátusi fokozattal rendelkezőt tartott nyilván, melynek közel 23%-a volt nő. A nyilvántartás alapján a doktori fokozatok 33%-a társadalomtudományi, 27%-a természettudományi, 13%-a műszaki tudományok valamelyikéhez kapcsolódott.

1. ábra

A fokozattal rendelkezők nem és kor szerinti megoszlása

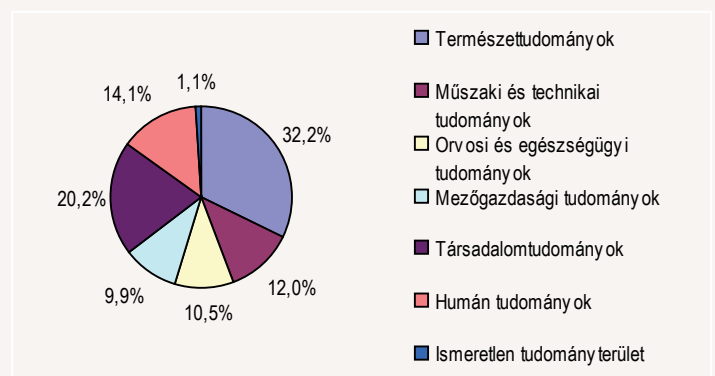
A KSH-felmérés keretében 2010 áprilisában összesen 7700 elektronikus és postai felkérő levelet küldtünk ki. Május 31-ig 1764 kitöltött kérdőív érkezett vissza a KSH Informatikai főosztálya által kezelt rendszerbe. A

viszonylag alacsony válaszadási arány magyarázható azzal, hogy a kitöltés önkéntes volt, és a felvétel technikája nem tette lehetővé a nem válaszolókat ismételt megkeresését.

A válaszadók körében a férfiak aránya (68,4%) – kortól függetlenül – lényegesen magasabb volt a nőknél (31,6%). A nemzetközi tapasztalatok és a kormányozás szerint ez az arány az évek előrehaladtával várhatóan csökkeni fog, mind több nő vesz majd részt a tudományos életben és munkában. A tudományos fokozattal rendelkezők 28%-a a 35–44 éves, 27%-a az 55–64 éves korosztályból került ki. Az idősebbek körében alacsonyabb a nők aránya, a 44 év alattiaknál viszont már közel azonos a két nem megoszlása.

2. ábra

A doktori fokozat tudományterülete

A fokozattal rendelkezők jellemző életkora 39 év volt, és átlagosan 7 és fél év tanulás és kutatás kellett a doktori fokozat megszerzéséhez. Az esetek közel egyharmadában (32%) természettudományi területen, 20%-ban a társadalomtudományok, közel 10%-ban pedig az orvosi és egészségügyi tudományok területén szereztek fokozatot a kutatók.

1. tábla

A doktori tanulmányok finanszírozásának elsődleges pénzügyi forrásai

Elsődleges pénzügyi forrás	Tudományterület						Összesen
	természettudományok	mérnök és technológia tudományok	orvostudományok	mezőgazdaság	társadalomtudományok	humán tudományok	
Magyarországi ösztöndíj	35,5	36,3	37,8	43,8	28,0	33,5	34,9
Külföldi ösztöndíj	6,0	7,6	5,5	9,5	9,7	7,5	7,4
Oktatói és/vagy kutatóasszisztensi munka	31,8	26,9	23,6	18,1	25,4	27,7	27,4
Egyéb munkából származó jövedelem	10,6	11,7	11,8	10,5	16,9	16,2	12,8
Munkáltatói támogatás	7,9	7,6	6,3	9,5	7,6	6,9	8,8
Kölcsön, megtakarítás, családi támogatás	4,9	5,8	8,7	6,7	9,7	6,4	6,6
Egyéb	1,5	1,2	5,5	1,9	1,7	0,6	2,9
Ismeretlen	1,8	2,9	0,8	0,0	0,8	1,2	1,4

A doktori tanulmányok finanszírozásában az elsődlegesként megjelölt pénzügyi forrás (42%-ban) a magyarországi vagy külföldi ösztöndíj volt, további csaknem 43%-ban pedig oktatói, kutatói, kutató asszisztensi, illetve egyéb munkából származó jövedelem. A fokozat megszerzéséhez a válaszadók kevesebb mint 7%-a vett fel kölcsönt, használt fel személyes megtakarítást, vagy vett igénybe családi támogatást.

A felmérés időpontjában a válaszadók több mint 93%-a rendelkezett munkahellyel, a munkanélküliek aránya 1% alatt maradt, az inaktívak (tanulóké, nyugdíjasoké) pedig 5% volt. Egyedül a humán tudományokkal foglalkozóknál volt kicsit magasabb a munkanélküliek (közel 3%), illetve az inaktívak (több mint 9%) aránya. Természetesen ez az alacsony érték adódhat abból is, hogy ennek a rétegnek az elérése nagyobb problémát jelentett, és feltehetően válaszadási hajlandósága is alacsonyabb volt.

2. tábla

A doktori fokozattal rendelkezők gazdasági aktivitása tudományos fokozatuk tudományterülete szerint

A doktori fokozat tudományterülete	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív	Ismeretlen
Összesen	93,2	0,9	5,0	0,9
Természettudományok	95,8	0,5	3,6	0,0
Műszaki és technikai tudományok	92,9	0,9	4,2	1,9
Orvosi és egészségügyi tudományok	94,6	1,1	3,8	0,5
Mezőgazdasági tudományok	95,3	0,0	4,1	0,6
Társadalomtudományok	94,1	0,0	5,6	0,3
Humán tudományok	87,9	2,8	9,3	0,0
Ismeretlen tudományterület	33,3	5,6	11,1	50,0

Az alkalmazásban állók jelentős része (58%) a felsőoktatási szektorban dolgozott, legtöbbször kutatóként. Ez a magas arány azzal is magyarázható, hogy a 2005. évi felsőoktatásról szóló törvény szerint az oktatói munkakörben történő alkalmazás feltétele, hogy az érintett rendelkezék doktori fokozattal. Az 1764 válaszadó 32%-a az állami szektorban helyezkedett el, további 9%-a pedig vállalkozásoknál. A természettudományos fokozattal rendelkezők munkáltatói között az állami szektor részesedése volt a legjelentősebb, míg a humán területek doktorainak több mint kétharmada a felsőoktatásban dolgozott.

3. tábla

A doktori fokozattal rendelkezők szektorok szerinti megoszlása tudományos fokozatuk tudományterülete szerint

A doktori diploma tudományterülete	Vállalkozási	Állami	Felsőoktatási	Egyéb oktatási	Nonprofit
Összesen	8,6	31,8	57,7	0,1	1,8
Természettudományok	10,9	44,7	43,5	0,2	0,7
Műszaki és technikai tudományok	17,8	17,3	64,5	0,0	0,5
Orvosi és egészségügyi tudományok	6,9	24,0	63,4	0,0	5,7
Mezőgazdasági tudományok	7,4	24,1	64,8	0,6	3,1
Társadalomtudományok	5,4	27,5	65,0	0,0	2,1
Humán tudományok	0,9	30,7	67,0	0,0	1,4
Ismeretlen tudományterületek	33,3	16,7	50,0	0,0	0,0

Az alkalmazásban állók 73%-a nem váltott munkahelyet az elmúlt 5 évben. Ez az időszak az állami, illetve felsőoktatási szektorban foglalkoztatottak vonatkozásában sok esetben a 10 évet is meghaladta. A doktori fokozattal

rendelkezők 80%-ának munkája szorosan kapcsolódik a végzettségének megfelelő tudományterülethez. Jellemzően hosszabb időszakra kötik le magukat egy-egy munkáltatónál: gyakori a több mint ötesztendő, vagy többévtizedes munkaviszony ugyanazon a munkahelyen.

4. tábla

A doktori fokozattal rendelkezők szektorok közötti mobilitása az elmúlt 10 évben

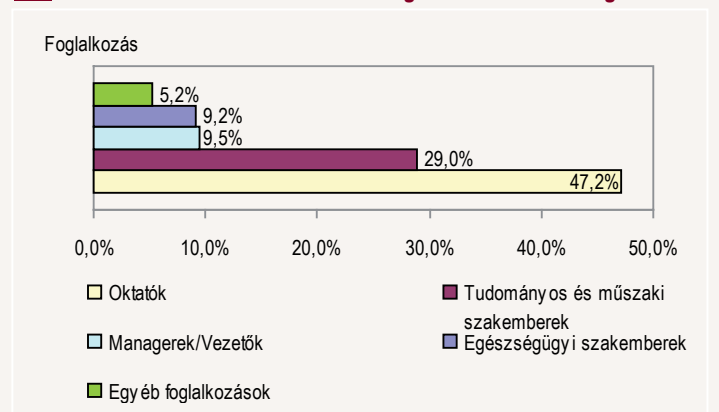
Mobilitás	Vállalkozási	Állami	Felsőoktatási	Egyéb oktatási	Nonprofit
	szektor				
Munkahelyet váltott	51,1	22,6	22,3	50,0	50,0
Ebből a foglalkoztatás korábbi szektora:					
Vállalkozási szektor	51,4	9,3	16,5	100,0	13,3
Állami szektor	25,0	45,8	24,1	0,0	26,7
Felsőoktatás	22,2	42,4	49,5	0,0	33,3
Egyéb oktatási szektor	0,0	1,7	7,1	0,0	0,0
Nonprofit szektor	1,4	0,8	2,8	0,0	26,7

A nemzetközi tendenciáknak és a magyar népesség teljes foglalkoztatási szerkezetéhez hasonlóan jelentősen eltér a teljes és részmunkaidős munkavállalás nemek szerinti megoszlása. A doktori fokozattal rendelkező nők körében népszerűbb a részmunkaidős foglalkoztatás, esetükben az arány megközelíti a 6,2%-ot, míg a férfiaknál ez az érték 3,8% körül alakult, összességében pedig 4,5%-ot tett ki. (2009 második negyedévében a teljes magyar foglalkoztatottak körében 8,2% volt a női és 3,8% a férfi részfoglalkozásuk aránya.)

A foglalkozásokat tekintve a válaszadók közel fele (47%) dolgozott oktatóként, leggyakrabban felsőoktatási intézményekben. Tudományos és műszaki szakemberként majd 30%-uk állt alkalmazásban, középvezetői, menedzseri, valamint egészségügyi munkakörökben további 9–9%-uk. Említésre méltó, hogy a döntéshozói, felsővezetői pozíciókban csak nagyon kis arányban találhatók doktori fokozattal rendelkezők.

3. ábra

A doktori fokozattal rendelkezők foglalkozás szerinti megoszlása

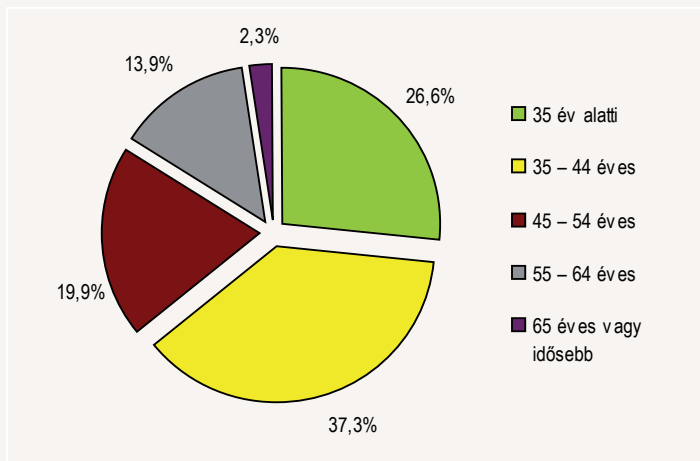
A tudományos fokozattal rendelkezők általában elégedettek voltak a karrierkilátásaikkal, azonban nagy részük számolt be arról, hogy keresetük nem felel meg elvárásaiknak. Leginkább felelősségteljes munkájukat, függetlenségük és önállóságuk mértékét, legkevésbé pedig munkájuk társadalmi presztízsét értékelték pozitívan.

A fokozattal rendelkezők közel negyede élt az elmúlt 10 évben 6 hónapnál hosszabb ideig külföldön. Ez az arány a fiatalabb generációk tekintetében lényegesen magasabb, a 35 évnél fiatalabbak esetében meghaladja a

40%-ot. A legtöbben közülük 2–5 évig éltek, illetve dolgoztak más országban. A külföldi tartózkodás indokai között leggyakrabban (38%) a kedvezőbb publikálási lehetőségek, szakdolgozatírással kapcsolatos kötelezettségek, illetve saját kutatócsoport megszervezése szerepelt, de fontosak voltak (33%) az egyéb szakmai, gazdasági tényezők is.

4. ábra

A doktori fokozattal rendelkezők nemzetközi mobilitása korcsoportonként

A tudományos fokozattal rendelkezők 15%-a tervezett 6 hónapnál hosszabb külföldi tartózkodást a következő 12 hónapban. Ezt leggyakrabban

*Survey on Careers of Doctorate Holders.

(47%) a kedvezőbb publikálási feltételek reményével, szakdolgozatuk írásához megfelelőbb környezettel, saját kutatócsoport megszervezésének vagy új kutatási terület megismerésének lehetőségével, valamint egyéb szakmai és gazdasági motivációkkal indokolták (38%).

A 2010. évi magyarországi felmérés igen hasonló eredményre vezetett, mint a 2006-os CDH-*felmérés, melyben 20 Európai Unió tagállam és Ausztrália, Svájc, Horvátország, Izland, Norvégia és az Egyesült Államok vettek részt. Ennek alapján nemzetközi viszonylatban a fokozattal rendelkezők között a férfiak aránya lényegesen magasabb volt, mint a nőké. Az életkorok megoszlása igen eltérő volt a különböző országokban, általánosságban megállapítható, hogy többségükben a 35–44, valamint a 45–54 éves korcsoportból került ki a legtöbb doktori fokozattal rendelkező. A felmérés időpontjában a legtöbben gazdaságilag aktívak voltak, 2% körül alakult a munkanélküliek és inaktívak aránya egyaránt. A foglalkoztatottak közül – csakúgy, mint Magyarországon – a legtöbben a felsőoktatási szektorban, oktatóként tevékenykedtek.

A viszonylag alacsony válaszadási hajlandóság ellenére a kérdőívet kitöltőtől számos pozitív visszacsatolás érkezett a felmérés ideje alatt, illetve annak befejezése után. Sokan fejezték ki reményüket, hogy a felmérés jóvoltából több információ áll majd rendelkezésre a doktori fokozattal rendelkezők jelenlegi helyzetéről, karrierkilátásairól. Több esetben vetettek fel új aspektusokat, melyek egy esetleges folytatás során a jelenlegi kérdőívben szereplő témaköröket tovább gazdagíthatják, könnyíthetik a kitöltést, növelhetik a kitöltési hajlandóságot.

A válaszadók egy része érdeklődést tanúsított az eredmények iránt, és örömmel vesz majd részt a továbbiakban is hasonló témájú felmérésekben.

További információk, adatok (linkek)

[Módszertan](#)

Elérhetőségek:

vera.mojzsis@ksh.hu

Telefon: (+36-1) 345-6727

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu